

bleme tih povijesnih istraživanja te daje svoje prijedloge i moguće putove rješavanja.

Odjeljak ocjena i prikaza sadrži slijedeće priloge (329—380): Izdanja Instituta za srednjovjekovnu materijalnu kulturu Austrijske akademije znanosti u Kremsu na Dunavu; Nino Duboković Nadalini, Rasprave i članci; Pejo Čošković, Bosanska kraljevina u prelomnim godinama 1443—1446; Rade Milosavljević, Križevci na Vojnoj krajini; Carlo Ginzburg, Der Käse und die Würmer, Die Welt eines Müllers um 1600; Ljubo Boban, Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade 1941—1943; Josip Adamček, Bune i otpori — Seljačke bune u Hrvatskoj u XVII. stoljeću; Radmila Matejčić, Kako čitati grad. Rijeka jučer i danas; Dragutin Feletar, Podravina. Općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti. Knj. I; G. T. Stride — C. Ifeka, Peoples and Empires of West Africa; Bilten 1, 2 Arhiva Hrvatske; Zbornik radova o povijesti i kulturi srpskog naroda u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. Knj. I; Ankica Pandžić, Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske; Benkovački kraj kroz vjekove. Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zadar-Benkovac; Atti, vol. 18; Assemblee di stati e istituzioni rappresentative nella storia del pensiero politico moderno (secoli XV—XX), I, II; Voprosy istorii, 1988; Immanuel Wallerstein, Suvremeni svjetski sistem, Hrvatski narodni preporod — Ilirski pokret.

Suzana Leček

ZBORNİK O SRBIMA U HRVATSKOJ, Odbor za istoriju Srba u Hrvatskoj Srpske akademije nauka, sv. 1/1989.

Srbi u Hrvatskoj — narod koji stoljećima živi i kreativno stvara u toj zemlji, predmetom je zanimanja niza stvaralaca, u raznim oblastima života, bilo kao predmet cjelovitog pisanog osvrta ili pak inkorporirani dio u stvaralaštvu hrvatskog naroda i drugih narodnosti. Nerijetko je taj narod u zlehudim historijskim mijenama koje su znale ostaviti i teže posljedice, zadržavao na sebi i dugotrajne ožiljke. O svemu tome ima traga u kulturnoj i znanstvenoj spisateljskoj javnosti, ali, naravno, nikada nije dosta istraživanja i proučavanja, objavljenih radova. Zato je svaki rad — u načelu — dobrodošao i mora se prihvatiti s dobrodošlicom, jasno, ako je zasnovan na temeljnim kulturnim i znanstvenim zasadama pristupa određenom pitanju. U tom smislu treba gledati i prvenac Odbora za istoriju Srba u Hrvatskoj (takvo tijela slična sadržaja ima i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu), koje je god. 1986. osnovala Srpska akademija nauka.

Odbor u Beogradu osnovan je da priprema sintetičku povijest Srba u Hrvatskoj, da izdaje »Zbornik o Srbima u Hrvatskoj«, da objavljuje monografije, da sakuplja i izdaje građu, da organizira naučne skupove i da priređuje izložbe. Odbor je formiran i zato što je »prošlost Srba u Hrvatskoj proučena malo, ili nije nimalo«, jer »je istoriografija o Srbima iz Hrvatske oskudna«, jer »ni približno nije bogata onoliko koliko je bogata istorija tog dela našeg naroda« i zato što »kraj sve oskudnosti radova o Srbima u Hrvatskoj, tumačenje srpske prošlosti nije uvek u skladu sa postojećim izvorima i istorijskim činjenicama« — kako je utvrdilo još 1984. god. Odeljenje istorijskih nauka SANU (str. 8 »Uvodne reči« urednika). Ali, ovdje, prije prelaska na sâm osvrt, odmah se mora reći: takav se zaključak ne bazira na stvarnim činjenicama. Štoviše, čudno je da je takvo što moglo objaviti tijelo jedne tako ugledne kulturne i znanstvene institucije. Naime, bar bi članovi toga visokoga tijela trebali biti dobro obaviješteni pa tako i o tome što je dosada samo historiografija, npr., u Hrvatskoj dala u toj oblasti istraživanja i objavljivanja rezultata proučavanja; oni nisu mali. Dakle, to je pogrešna polazišna pretpostavka, a jedan od konkretnih rezultata takvoga mišljenja sada je pred nama

i možemo ga ocijeniti. Ali, možemo odmah i istaknuti: u cjelini gledajući, naravno, to je uspjelo književno ostvarenje.

God. 1989. datiran je prvi svezak beogradskog »Zbornika o Srbima u Hrvatskoj« (u međuvremenu je već izašao i drugi zagrebački zbornik JAZU o istoj temi). Izdanje Odbora za istoriju Srba u Hrvatskoj SANU nema urednički odbor, već samo jednog urednika; to je vrlo poznati historičar Vasilije Krestić iz Beograda, sveučilišni profesor i član SANU, koji je plodan historičar (i polemičar) ali, u zadnje vrijeme, nažalost, na ne baš najuspjeliji način suviše eksponiran povijesnim temama koje, zapravo, zadiru u osjetljive aktualne, složene političke odnose u kriznoj situaciji naše zemlje. No, bez obzira na to, urednik je izdanja čijih 16 autora daje pregršt vrlo zanimljivih materijala o Srbima u Hrvatskoj. Ti tekstovi vrijednosno sežu od visoke razine znanstvenog priloga preko stručnog članka do prikaza opće publicističke namjene. Svi napisi imaju i sažetke na stranim jezicima. Ovdje osobito pohvalno treba upozoriti na postojanje dvaju kazala — registra imena, inicijala i pseudonima te kazala geografskog nazivlja koja znatno olakšavaju korištenje sadržaja ovoga prvoga sveska (nisu uobičajena kazala u zbornicima, ali, ponavljamo, vrlo je pohvalan ovakav pristup ediranju). U ediciji je angažirano vrlo malo stručnjaka i znanstvenika iz Hrvatske, što može biti zanimljivo jer ih ima dosta koji bi mogli i trebali reći svoju riječ o ovoj temi. Svi su radovi — osim jednoga na latinici — objavljeni na ćiriličkom pismu.

Sadržaj nije koncipiran s obzirom na određenu temu, pa ni oblast srpskog života u Hrvatskoj, već su prilozi vrlo raznolika sadržaja, tako da zbornik ima više revijsko-časopisno obilježje. Najprije se govori o »Srbima u Hrvatskoj i Slavoniji u narodnom pokretu 1848/1849« (str. 9—32), autor je Slavko Gavrilović; on konstatira vrlo značajnu ulogu Srba u tome vremenu, počevši od dobrih Jelačićevih suradnika preko saborskih zastupnika do sudionika ostalih povijesnih događaja u te dvije godine. Kosta Milutinović pišući »O pokretu Srba katolika u Dalmaciji, Dubrovniku i Boki Kotorskoj 1848/1914« (str. 33—92) dao je široku sliku kontroverznih ocjena u historiografiji, srpskih društava i ustanova, srpskih almanaha, časopisa i listova. Vasilije Krestić, »Zagreb — političko središte Srba u Austro-Ugarskoj« (str. 91—101) objašnjava i upozorava na to kako je Zagreb postao i bio takav značajan centar (prije je bio Novi Sad). »Izdavačka djelatnost Srpske samostalne stranke« (str. 103—116) Mate Artukovića ukratko daje uvid u to pitanje krajem XIX. i u početku XX. stoljeća. Branka Pribić u svome članku »Omladina', list srpskih studenata na Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu« (str. 117—130) piše o dva nepotpuna godišta toga mjesečnika iz 1894. i 1895. godine, čiji je odgovorni urednik Pera Belobrk, a izdavač Srpska akademska omladina. »Srpsko zadruštvo u Hrvatskoj i Slavoniji od 1897. do 1918« rad je Nikole L. Gačeše (str. 133—171). Dao je više vrijednih podataka, među njima i one statističke prirode. Slobodan Mileusnić autor je rada »Predstave Srba svetitelja i svetih u crkvenom slikarstvu Slavonije« (str. 173—188, uz 7 str. slika). Nastavlja istraživanja Vladimira Kراسića, Lazara Bogdanovića, Radoslava Grnjića i drugih poslanika. »Misli Baltazara Bogišića o dva muzeja« predmet su zanimanja Dejana Medakovića (str. 189—197), jer je Bogišić 60-ih godina XIX. st. predložio preformiranje zagrebačkoga Narodnog muzeja, a predlagao je i formiranje slavenskog muzeja. »O pevanju i pojanju u 'Srpsko-dalmatinskom magazinu'« piše Danica Petrović (str. 199—209), ali donosi podatke i o folkloru, kulturnoj historiji i školstvu na stranicama toga značajnog glasila. Aleksandar Mladenović daje »Beleške o jeziku Save Mrkalja« (str. 211—221); daje svoje mišljenje o djelovanju toga znamenitog jezikoslovca na temelju njegove knjige »Salo debeloga jer libo azbukoprotres« (Budim 1810). Značajan je »Knjižni fond manastira Gomirja polovinom XIX. veka«, a o tome donosi podatke Čedomir Denić (str. 223—243); daje i katalog knjiga iz 1848. godine, među kojima i rukopisnih štampanih knjiga, te periodike. »Casopis 'Vuk' Marka Cara« iz 1885, Zadar, privukao je pažnju Dušana Ivanića (str. 245—255); daje bibliografske po-

datke, program, govori o pokretanju, o suradnicima i čitaocima, o planu. Ruža Petrović je izabrala zanimljivu demografsku temu — »Brojnost i teritorijalni raspored Srba u SR Hrvatskoj. (Prema popisima stanovništva 1948—1981. godine)« (str. 257—271). Zanimljivo je spomenuti jedan demografski noviji primjer o čemu se u nas u zadnje vrijeme dosta govori: god. 1948. u SRH bilo je 543.739 Srba, 1971. god. 626.789, a 1981. god. 531.502. Autor članka Ruža Petrović upozorava na to da se i porast ukupnog stanovništva u zemlji stalno usporava, te na to da je porast pučanstva SR Hrvatske u tom razdoblju bio još niži, s vrlo ostrim padom stope rasta koja je bila najniža među republikama u posljednjem desetljeću. Iz toga se, dakle, može zaključiti da se ne radi samo o ukupnom padu broja Srba u SRH, već o padu stope rasta pučanstva cijele te Republike općenito, što je u današnjem nacionalno politiziranom trenutku vrlo aktualan pokazatelj. Rad ima i brojne tablice i dva grafikona. »Pisma Simeona Končarevića« donosi Rastislav V. Petrović (str. 273—323). Končarević je, pored ostaloga, bio i benkovački paroh te »episkop i metropolit dalmatinski i albanski«, a živio je krajem XVII. i u XVIII. st. Objavljena 42 pisma u periodu od 1759. do 1769. daju zanimljive izvorne podatke o Končarevićevu vremenu i njegovu djelovanju. Vladimir Stojančević daje nekoliko podataka o »Književniku Petru Preradoviću u policijskim izveštajima u 1846. godini« (str. 325—327). »Književni feljton zagrebačkog 'Srbobrana' od 1884. do 1890. (I)« obradio je Stanko Korać, a donosi i bibliografiju toga feljtona (str. 329—383).

Na kraju ovoga informativnog osvrta upozorit ćemo da se (samo) u nekim radovima osjećaju htijenja da se aktualna politička situacija u nas negativno i pogrešno projicira u bližu i dalju prošlost, i to na neuspjeli način, što je, naravno, ne samo suvišno već i štetno, osobito za znanstvena proučavanja. Potrebno je ponovo reći da je ovaj zbornik u cjelini uspješno realizirano ostvarenje koje će — s drugim brojnim objavljenim radovima u SRH i izvan nje — sigurno pridonijeti još više da naše znanje o Srbima u SRH bude što cjelovitije i potpunije. Naravno, jedan drugi pristup — kritički prikaz zbornika sigurno bi dao i neke oštrije primjedbe, ali, zasada, dovoljno je upozoriti na ovo — i grafički — uspjelo izdanje.

Petar Strčić

PRINOSI ZA GOSPODARSKU POVIJEST OTOKA PAGA,

Posebna izdanja Historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci, sv. 10, Rijeka 1988, str. 121

Gospodarskom razvoju sjevernodalmatinskog otočja u historiografiji se najčešće nije posvećivala dovoljna pozornost te je pažnje vrijedan svaki novi prilog koji pridonosi boljem poznavanju ove problematike. Stoga su »Prinosi za gospodarsku povijest otoka Paga«, objavljeni u okviru serije »Posebna izdanja« Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu dosada prvi pokušaj da se radovima više autora sintetski prikažu neki aspekti gospodarskog razvoja otoka Paga od srednjovjekovnog razdoblja do XX. stoljeća.

U prvom prilogu »Sporazum paških proizvođača soli s Collegiom del sal u Mlecima 1622. godine« (str. 5—18). I. Pederin ukratko prikazuje povijest proizvodnje soli na otoku Pagu do XVII. stoljeća i objavljuje tekst navedenog ugovora. Budući da se tijekom stoljeća sve više smanjivala proizvodnja soli na otoku Pagu uslijed nebrige mletačkih vlasti i niske cijene soli, te je stanovništvo legalne prihode nadopunjavalo krijumčarenjem, 1622. godine je na zahtjev Pažana sklopljen ugovor s mletačkim Kolegijem za sol. Na osnovi ugovora Pažanima je bilo dopušteno samostalno prodati 1/4 proizvedene soli, a od 3/4 soli namijenjene Veneciji određena je novčana protuvrijednost iz koje su se trebale subvencionirati milosrdne ustanove i učitelji na Pagu.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.